

LA VILA DE SANTANYÍ I EL SEU TERME. ESTUDI HISTÒRIC (1391 - 1479) ¹

Miquela Danús Burguera

INTRODUCCIÓ

El treball consisteix en l'estudi de la vila de Santanyí i el seu terme en els anys de 1391 a 1479 en un intent d'aproximació als seus esdeveniments a la Baixa Edat Mitjana.

L'estudi basat en la documentació conservada, molt escassa sobretot en fonts referides a aspectes socioeconòmics indispensables a l'hora de tractar qüestions de transcendència històrica, analitza les fonts i la bibliografia, el marc geohistòric, l'estructura econòmica, la demografia i els estaments socials, l'administració municipal i la vida quotidiana i finalment presenta unes conclusions. L'apèndix documental I conté seixanta quatre documents en regesta o transcripció referits a diversos aspectes que afecten directament a Santanyí o bé al conjunt de l'illa i l'apèndix documental II reuneix cent documents en regesta de les transferències de domini de propietat realitzades a Santanyí de l'any 1400 a l'any 1412 i té un índex alfabètic, topogràfic i antroponímic

1. FONTS I BIBLIOGRAFIA

FONTS: Les fonts publicades només de manera accidental fan referència a la vila de Santanyí i al seu terme, i les fonts inèdites, inexistents a Santanyí a causa de la destrucció realitzada amb motiu de la revolució de 1868, les he consultades a l'Arxiu del Regne de Mallorca que conserva documentació de gran interès referent a la vila i a les seves relacions amb les demés parròquies foranes de l'illa i amb l'administració del Regne ².

BIBLIOGRAFIA. Les històries generals de Mallorca quasi no contenen dades referides a la història local i les històries locals únicament de passada fan referència a Santanyí.

Els estudis relacionats directament amb Santanyí són obra principalment de Bernat Vidal i Tomàs, iniciador de les recerques històriques a Santanyí, d'Andreu Ponç i Fullana i Ramon Rosselló Vaquer referent a l'Edat Mitjana, i de Cosme Aguiló i Joan Coves en lo tocant a la Prehistòria ³.

(1) Resum de la tesi de llicenciatura *La villa de Santanyí y su término. Estudio Histórico (1391-1479)*, dirigida pel Dr. D. Alvaro Santamaría i presentada el 28 de setembre de 1976 en el Departament d'Història Medieval de la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma de Mallorca.

(2) És impossible nombrar els quasi docents registres consultats. Solament farà constar les sèries que he examinat: Extraccions d'Oficis, Sort i Sach, Suplicacions, Extraordinaris de la Universitat, Actes del General Consell i Lletres Comunes de la Secció Arxiu Històric; Dèlmes, Vendes de Dèlmes i Rebudes i Dades de la Secció Reial Patrimoni; Protocols Notarials i fonts diverses.

(3) També és impossible nombrar la Bibliografia consultada tenint en compte que he examinat les històries generals de Mallorca, les històries locals i els articles o monografies específics de Santanyí, ademés d'altres obres que pel seu interès o temàtica m'han servit d'orientació, integrant un nombre de cent cinquanta.

II. MARC GEOHISTÒRIC

MARC GEOGRÀFIC. Contempla la situació geogràfica, la topografia, la vegetació i el clima de la vila de Santanyí i del seu terme que comprenia aleshores el actual terme municipal de Ses Salines segregat del de Santanyí l'any 1926.

MARC HISTÒRIC. Del Repartiment que va seguir a la conquesta de l'illa pel rei En Jaume, Santanyí que formava part del districte de Manacor juntament amb Felanitx, Campos i Porreres, va correspondre al conte En Nunyo Sanç. Al final del segle XIII o principi del XIV, Santanyí va adquirir una personalitat pròpia com a batliu independent i és en aquest moment quan se varen desenvolupar les institucions municipals dins la vila —assentada demunt terres de Nicolau Bovet i Gil Perich— que en aquell moment ja contava amb població concentrada en carrers i plaçes.

III. ESTRUCTURA ECONÒMICA

L'activitat agrària va estar sobretot condicionada per l'escassa pluviometria, sòls poc profunds i extens litoral atacat pel corsarisme durant més de tres segles. S'ha de tenir en compte també que hi havia una important extensió de terreny forestal, no aprofitable des del punt de vista estrictament agrícola, del qual el santanyiner se'n servia per a la pastura dels animals i l'aprofitament de la fusta. La resta era terra prima excepció feta d'alguns llocs com el camp d'en Torrella.

L'agricultura, l'activitat més important, era de secà a base de cereals. Altres productes documentats són l'olivar, la vinya, les ametlles, l'hortalissa i el lli. La ramaderia apart d'esser el complement de l'agricultura, se va utilitzar en les feines del camp i defença del Regne.⁴ Està documentada l'extracció de la pedra de Santanyí i l'explotació de les salines. Se fan poques referències a la cassà i a la pesca.

Estudiant les transferències de domini de propietat he vist que s'utilitzen els termes alqueria, rafal, possessió i sort de terra sense poder-ne determinar la diferència existent entre ells. Aquesta documentació constitueix una font molt important pel que respecta a la topo-

nímia i a l'antroponímia, permet localitzar les principals explotacions agràries i ofereix notícies dels camins, garrigues, marines i quintanes comunes però en canvi no especifica l'extensió de les propietats ni els conreus als quals se dedicaven les finques sinó de manera indirecte⁵.

IV. DEMOGRAFIA I ESTAMENTS SOCIALS

DEMOGRAFIA. Són molt escasses les fonts documentals referents a demografia en aquesta època. L'únic element damunt el que se pot evaluar la població encara que de manera aproximada a partir del segle XIV és el morabatí o fogatge que els caps de família pagaven cada set anys. Multiplicant el morabatí per cinc —considerant que les famílies estassin integrades per cinc persones— vaig calcular la població de Santanyí al llarg dels segles XIV a XVI. Al segle XV hi havia un centenar de fogatges el que és equivalent a unes cinccentes persones⁶.

No hi ha dades pel que fa referència a l'evolució de la natalitat, mortalitat i nupcialitat ja que els registres parroquials conservats a l'Arxiu Diocesà i de vegades també a les parròquies, són de final del segle XV. Tampoc hi ha notícia de moviments migratoris dins la illa.

Entre els factors que més varen influir en la marxa de la població s'han de tenir en compte els anys estèrils, la peste i la fam. Tampoc se pot oblidar l'efecte de les revoltes polítiques i socioeconòmiques com la subversió forànea de 1391, les tensions de 1451 a 1453 i les Germanies de principis del segle XVI. Per altra part no cal ignorar l'acció de la pirateria, tan vinculada a l'evolució urbana de la vila, els factors climatològics i els censals que havien de pagar els agricultors, tot això en una lluita constant de l'home santanyiner damunt la terra santanyinera.

ESTAMENTS SOCIALS. La documentació existent no permet conèixer l'estratificació social de Santanyí a l'època medieval. Les dades indirectes suggereixen que la major part de la població eren agricultors pobres, petits mitjans propietaris i que apenes hi havia artesans i grans propietaris.

(4) Amb els registres de Rebudes i els Llibres de Comptes del Reial Patrimoni, que recollia el delme de les poblacions, he calculat els rendiments econòmics de les cullites de cereals, vi, hortalissa i ramaderia a partir de 1411.

(5) Escritania de Cartes Reials 153 (1400 - 1412).

(6) El càlcul de la població basant-se en el morabatí no és exacta en primer lloc perquè només el pagaven els caps de família amb béns valorats en deu o més lliures i no el pagaven ni el clergue ni els qui gaudien de privilegi reial d'exempció. En segon lloc perquè no totes les famílies estarien compostes per cinc persones, en el cas d'aplicar el coeficient cinc.

La situació pitjor corresponia als agricultors pobres, als qui treballaven a diari la terra --una terra que moltes de vegades no era seva-- a la que estaven lligats per a sempre al no poder accedir a l'estament superior integrat per la burgesia i la noblesa, dominants de l'ordre polític i econòmic. Pel que respecta als jueus i esclaus hi ha poca documentació, ambdós més a tenir en compte per la seva condició sociològica que numèrica.

V. ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL

Primerament faig una sèrie de consideracions damunt l'administració del Regne, de les persones més importants, tals com el governador, el procurador reial i el veguer forà i dels òrgans de més importància com són el Consell del Sindicat Forà i el Gran i General Consell.

En quant a l'administració municipal cal dir que després de la conquesta, el rei En Jaume va procedir a l'organització político-administrativa de l'illa que amb algunes modificacions va seguir vigent fins que En Felip V a principi del segle XVIII va aplicar a Mallorca el decret de Nova Planta.

Els oficials reials de prestigi dins la vila eren el batle, el veguer i l'escrivà. Els oficials reials més importants eren els jurats, els clavaris i el mostassaf ⁷. El Consell Municipal era el vertader òrgan de deliberació político-administrativa de la vila.

El santanyiner contribuïa al sosteniment de la universitat que havia de fer front a les nombroses despeses municipals tals com l'administració de la justícia, els serveis sanitaris, la instrucció pública, la defença litoral encomenada als escoltes i talaies, la reparació de camins, etc., i fins i tot havia de contribuir a finançar les despeses pròpies de la ciutat.

VI. TENSIONS SOCIOPOLÍTIQUES I VIDA QUOTIDIANA

TENSIONS SOCIOPOLÍTIQUES. Les més importants se varen produir a 1391 al voler intervenir les viles juntament amb la ciutat en la gestió dels assumptes d'interès comú,

i no hi ha dades respecte a Santanyí; a 1450-1453 gran aixecament forà, i tampoc se fa referència a Santanyí, i a 1521-1523 l'anomenada Germania, produint-se a Santanyí uns noranta agermanants ⁸.

VIDA QUOTIDIANA. Les fonts documentals suggereixen que els santanyiners vivien austerament lluitant contra la fam, les males anyades, les incursions de pirates, la paga de talles i de censals etc. L'església, lloc d'oració i recinte amurallat, era el refugi en cas d'alarma litoral.

CONCLUSIONS

- 1.- Escasses fonts i bibliografia damunt la vila i el seu terme.
- 2.- Després del Repartiment Santanyí va correspondre a Nunyo Sanç i a finals del segle XIII o principi del XIV era batlia independent amb població concentrada en carrers i places.
- 3.- Activitat agrària condicionada per l'escassa pluviometria, sòls poc profunds i extens litoral atacat pel corsarisme.
- 4.- Agricultura de secà a base de cereals, sobretot blat, amb el complement de la ramaderia.
- 5.- La vila comptava amb una població aproximada d'unes cinc-centes persones.
- 6.- La major part de la població eren agricultors pobres, petits i mitjans propietaris.
- 7.- Les institucions político-administratives segurament se varen perfilar a finals del segle XIII i principi del XIV.
- 8.- La Germania va esser la tensió sociopolítica més important que se va reflexar en la documentació.

(7) Present una llista de quasi tots els batles, escrivans, jurats i mostassafs de Santanyí, documentats quasi tots anteriorment per En Ramon Rosselló Vaquer.

(8) A l'apèndix documental I nº 64 expòs la llista dels santanyiners que varen participar en la Germania amb la quantitat de la pena a cada un d'ells imposada.

